

Strategier for stedstilhørighet blant ungdom i byer og tettsteder i endring

Marit Ekne Ruud

By- og regionforskningsinstituttet NIBR, OsloMet – storbyuniversitetet

Abstract

In this chapter is discussed how young people from three different neighbourhoods in Norway experience exclusion in the place they live, and how this is expressed in different ways. The places are Holmlia in Søndre Nordstrand in Oslo; a smaller town called Jessheim; and Hemsedal, a mountain village. The theoretical approach is mainly inspired by theories of place identity and theories discussing «in place/out of place». Different strategies for strengthening place identity are demonstrated by the youth. In Søndre Nordstrand, (the) youngsters were marginalized through negative reputation, but by engaging in local offers that were adapted for youth, they strengthened both personal identities and developed stronger identification with the place. At Jessheim, young people seemed to be displaced from a part of the public space in the city; they fought for using the place through their own cultural expression: car «burning rubber» in the main street. Youth in Hemsedal no longer felt they belonged in their own place. Tourists dominated both the public space and the municipality's marketing. The leisure culture symbolized success and wealth, while

the youth's own position was put under pressure. Tractor-driving in the village center became a counter-reaction. Different strategies discussed in this chapter highlight symbolic actions that challenge both the youth's attachment to the places and the identity of the place.

Innledning

Tema for dette kapitlet er ungdommens strategier og søken etter å finne sitt «eget rom» i området de vokser opp i. Interessen for temaet ble vekket i forbindelse med studier av planlagte endringsprosesser både i drabantbyområder og i mindre byer og tettsteder. Studiene ga innsikt hvordan de unges tilhørighet og «plass» i eget oppvekstmiljø ble utfordret når stedene ble utsatt for ytre press eller planer om endringer. I drabantbyen dreide det seg om tiltak som ble satt i gang for å løfte området, og i de mindre tettstedene om kommunenes fremtidige planer for utvikling av stedet. I disse endringsprosessene strevde stedets ungdom med å finne seg til rette, enten det handlet om å styrke egen stedstilhørighet i tett befolkede boområder i stadig endring, eller i konkurranse med andre grupper om å være synlige i det offentlige rom. Ungdommens strategier for å finne tilhørighet ga seg både uttrykk i motreaksjoner som kommer frem i kollektive handlinger, så vel som i personlige strategier.

I kapitlet ser jeg nærmere på hva de ulike strategiene er uttrykk for, satt inn i et teoretisk rammeverk. Spørsmålene som drøftes, er hvordan ungdom skaper sitt eget rom og befester sin stedstilhørighet. Hvilke strategier benyttes, og hvordan kommer dette til uttrykk på stedene der de bor? Kan det avdekkes felles kjennetegn? Empirien som danner utgangspunkt for kapitlet, er hentet fra stedsanalyser fra småbyen Jessheim, fra tettstedet Hemsedal og fra drabantbyen Holmlia i Oslo.¹ De tre casene er valgt fordi de belyser ulike sider ved det å føle seg utenfor i forskjellige romlige kontekster – et boligområde med høy fysisk tetthet, sentrum i en småby og offentlige rom på et lite tettsted – og den romlige dimensjonen er tett relatert til ulike strategier for å styrke både egen identitet og stedstilhørighet.

¹ Ruud, Brattbakk, Haug, Nordlund & Fredriksen, 2005; Vestby & Ruud, 2008; Ruud & Vestby, 2011..

Felles for stedsanalysene er at de handler om ungdom som har blitt berørt av endringer eller planer om endringer på hjemstedet, og analysene dreier seg om på hvilken måte ungdom ivaretas i stedsutvikling.

I disse studiene møter vi flere kategorier ungdom. Det dreier seg om ungdom med innvandrerbakgrunn som vokser opp i en drabantby, og det er ungdom som er født og oppvokst på forskjellige tettsteder. Disse ungdommene erfarer på ulike måter å være «på sidelinjen» i det miljøet de tilhører, der det dreier seg om manglende fysiske og sosiale holdpunkter i nære omgivelser.

Dataene som danner grunnlaget for dette kapitlet, ble først og fremst samlet inn gjennom intervjuer og samtaler med grupper av ungdom på de forskjellige stedene. Hensikten var å få frem de unges erfaringer og synspunkter på planlagte endringer av stedet, eller erfaringer med de endringene som hadde funnet sted, i tråd med kvalitativ forskningsmetode (Ruud, 2003; Thagaard, 2009). På Jessheim ble det også benyttet arbeidsbøker der elever fra ungdomsskolen og videregående skole utarbeidet kart over daglig bruk av sentrum og besvarte spørsmål skriftlig om bruken av og erfaringene med stedet (Ruud mfl., 2005). I Hemsedal ble utvalgte skoleklasser valgt ut til en variant av fokusgruppeintervjuer der vi både fikk inn individuelle og kollektive svar. Fordelen med gruppeintervjuene var at de avdekket relasjoner, enighet/uenighet og eventuelle maktforhold, noe som karakteriserer denne tilnærmingen (Malterud, 2012). I tillegg ble voksne knyttet til ungdomsarbeid intervjuet. På Søndre Nordstrand fikk vi kontakt med flere ungdomsforeninger der ungdom stilte til intervju. Materialet fra Jessheim og Hemsedal ble samlet inn i forkant av planlagte stedsutviklingsprosesser, mens dataene fra Søndre Nordstrand ble samlet inn etter at flere tiltak for ungdom var iverksatt i forbindelse med satsingen.

Videre i kapitlet presenterer jeg først teoretiske perspektiver på stedsidentitet som dreier seg om relasjoner mellom mennesker og sted. Disse perspektivene danner bakteppet for analysen. Deretter drøftes kjennetegn ved ungdomstiden spesielt, med vekt på hva som er særegent ved ungdomsidentitet. De påfølgende temaene som presenteres, er kategorisert i tre analytiske perspektiver: mestring og tillit som strategi for tilhørighet, rommet som maktarena mellom grupper samt utenforskap på eget sted.

Det teoretiske bakteppet

Det teoretiske bakteppet hentes fra diskusjoner om det å gi rommet mening, og diskusjoner om rom som maktarena. Mer konkret vil den romlige dimensjonen her ses i sammenheng med stedstilhørighet og stedsidentitet til fysiske steder, enten det dreier seg om nærmiljøet eller det urbane byrommet. Det første perspektivet dreier seg om ønsker om å befeste sin egen posisjon og bli synlig i konkurranse med andre grupper for på den måten å knytte bånd til stedet. Det andre perspektivet handler om måter rommet brukes på som en arena for å vise hvem som «eier» stedet, og dermed symboliserer makt. Makt i en romlig kontekst dreier seg om hvem som dominerer og er mest synlig, hvordan ulike grupper danner territorier og revir og skaper symbolske barrierer mot andre. Hvem som dominerer, påvirker stedets renommé. Maktperspektivet kan knyttes til både private, halvoffentlige og offentlige rom, for eksempel til bruk av plassen utenfor kjøpesenteret der ungdom kjemper om bruken sammen med «voksne» kunder, eller til turister som overtar bruken av den lokale gata, og med sin bruk skaper symbolske barrierer mellom dem og de lokale ungdommene.

Stedsidentitet

Begrepet *stedsidentitet*, eller stedsidentifisering, brukes analytisk for å forstå hvordan stedet inngår i individers konstruksjoner av identitet (Lewicka, 2014). I begrepet stedsidentitet gjenspeiles en dobbelthet fordi det brukes både om steders egenart, særpreg og karaktertrekk («Identity of place») og om menneskers følelser for og tilhørighet til et sted («Identity with place»).

Tilnærmingen som ser sted i sammenheng med individers konstruksjon av identitet, er hentet fra den fenomenologiske forståelsen av sted, «sense of place» (Relph, 1985; Hernández, Hidalgo & Ruitz, 2014, s. 126). Rommet tillegges mening gjennom verdier og symboler (Relph, 1985). Det handler om menneskers personlige erfaringer, opplevelser, minner og forventninger som knyttes til stedet, og som relateres til individers betydningssystemer og forestillinger om rom (Ruud, 2015). De fysiske omgivelsene og de følelsesmessige båndene til stedet er følgelig nært knyttet til hverandre.

Samtidig er følelser og meningsinnhold formet av sosiale, kulturelle og økonomiske omstendigheter. Hvordan stedsfølelse konstrueres av den enkelte, er følgelig et produkt både av de subjektive dimensjonene og av ytre strukturelle påvirkninger (Carlsen, 2013). Steder kan således betraktes som sosiale settinger som preges av de aktiviteter som foregår, og som samtidig setter preg på disse aktivitetene. Stedsfølelser blir i overveiende grad forbundet med emosjonelle, og mest positive, dimensjoner (Vestby, 2015). Å føle seg hjemme et sted har gjerne sterke innslag av sosial tilhørighet, som bygger på en form for samhørighet og likhet fordi det der er mennesker som ligner en selv. Det kan dreie seg om å tilhøre samme sosioøkonomiske sjikt, eller man deler verdier og kulturelle preferanser (Vestby, 2015).

I hvilken grad individet har tilknytning til et sted, og ikke minst hva stedet betyr, har lenge vært gjenstand for diskusjon. Dette kommer særlig frem i Giddens arbeider om det senmoderne samfunnet, og i Doreen Masseys perspektiver på sted som noe relasjonelt. Giddens argumenterer for at vi er mindre knyttet til det lokale stedet enn tidligere fordi vi er mer mobile (Giddens, 1991; Ruud, 2003). Massey argumenterer med at det ikke finnes klare stedsidentiteter, og at steder fanges opp av relasjoner og mangfold (Massey, 1997). Samtidig som mobilitet og nye former for sosial interaksjon kan svekke betydningen av det lokale stedet, hevder andre at nettopp disse mekanismene revitaliserer betydningen av det lokale stedet. Forskning fra land verden over viser at majoriteten av befolkningen føler stedstilknytning til eget bosted, og at det er eget nabolag som prioriteres dersom folk fikk velge ved flytting (Lewicka, 2014, s. 50). Selv i lys av det moderne samfunnets mobilitet og globalisering ser vi at folk er knyttet til fysiske steder. Ifølge Fallov, Jørgensen og Knudsen (2013) kan imidlertid ikke mobilitet og tilknytning ses som motsetningsfylte kategorier etter som individers tilknytning til stedet varierer, både mellom ulike steder og med ulik grad av røtter og forflyttinger i hverdagen.

På samme måte som graden av stedstilknytning varierer, er stedet en dynamisk enhet som stadig er i endring, avhengig av folk som bor der, bruken av stedet og endringer i fysiske egenskaper. Det betyr også at nabolag eller boligområder ikke kan refereres til som statiske fysiske strukturer eller som en meningsstruktur. Å knytte seg til et sted er en kontinuerlig og kontekstuell prosess som utkrystalliserer seg mellom

dimensjonene mennesker, sted og mobilitet, og som er betinget av tid, ressurser og meningsstrukturer (Fallov mfl., 2013, s. 470). Dette betyr at stedstilknytning må betraktes som en kontinuerlig prosess relatert både til konteksten i nabolaget og individets livsmønster og livsfaser.

«Out of place» - makt og avmakt i bruk av offentlig rom

Hvem som passer inn, hvem som ikke passer inn, og hvem som dominerer bruken av et sted, er en annen tilnærming til å forstå stedet på, og som går inn under Cresswells begreper «in place» og «out of place» (Cresswell, 1996). Det kan dreie seg både om mennesker og praksiser som kan være innenfor eller utenfor. Det er ofte tett sammenheng mellom geografiske steder og antakelser som hva som normativt sett er riktig oppførsel (Kvifte, 2007). Når noe eller noen blir stemplet som «out of place» eller upassende, har en symbolsk og kulturell grense blitt overtrådt. Grensekryssingen trenger ikke være intensjonal, det holder at noen ser handlingen som forstyrrende. Det å ikke knekke de kulturelle kodene for atferd, samvær eller samspill, kan bidra til at noen ikke føler seg hjemme, eller i verste fall blir fordrevet, fordi de ikke passer inn. Det kan oppleves både av folk som nettopp har flyttet til et sted og ikke kjenner de lokale kodene, og av folk som har bodd hele livet på et sted og gjort stedet til sitt eget, men som føler seg fortrent av andre som «tar» rommet. Noens stedstilhørighet kan oppnås ved å ekskludere andre, for eksempel ved klart definerte sosiale og territoriale grenser i byrommet (Vestby, 2015). Denne tilnærmingen kan relateres til de siste årenes søkelys på tema «retten til byen», som særlig er rettet mot ekskludering av økonomisk vanskeligstilte grupper som ikke passer inn i en markedsstyrt byutvikling (Harvey, 2012).

En annen tilnærming er å se hvordan atferd kan forstyrre forestillingen om hvordan rommet skal brukes. Goffman beskriver avvikende atferd som en krenkelse av territorial og sosial plass. Fordi individet har forventninger om sammenfallende oppfatninger hos andre, blir avvikende atferd en krenkelse av den territoriale og sosiale plasseringen som individet har i gruppen (Goffman, 1992). Hvem som er innenfor, og hvem

som er utenfor, dreier seg også om hvem som dominerer bruken, hvem som har makt. Bourdieu (1996) diskuterer hvordan grupper og individer må inneha den riktige kapitalen (kulturell eller materiell kapital) for å bli «akseptert». Rommet stiller krav til de som er i det for at de ikke skal føle seg feilplassert (Bourdieu, 1996, s. 156). Bruken av rommet markerer avstand, nærhet, inkludering eller ekskludering av andre. Det å besitte et fysisk rom kan være en måte å holde avstand til andre på. Det handler om å erobre rommet gjennom bruk og praksis, og gjennom bruk markeres ofte at andre er uønsket (Bourdieu, 1996, s. 157).

Ungdom og identitet

Finnes det en egen ungdomsidentitet, og hva kjennetegner eventuelt denne? Ungdomstiden kjennetegnes først og fremst av en frigjøringsprosess, og i denne livsfasen er det å bli selvstendig en del av identitetsformingen. Det argumenteres med at særlig ungdom har en blanding av flere identiteter, og at ungdom er mer preget av en kollektiv enn en individuell identitet. Eriksen (2000) karakteriserer ungdoms identitet som kreolsk identitet. Det henspiller på en blanding av flere identiteter formet av mange impulser og angir kultur som noe dynamisk og fremtidsrettet (Eriksen, 2000). I de senere årene har det vokst frem en livsfase som historisk sett er ny og annerledes sammenlignet med ungdomstiden tidligere. Ikke bare har tiden som unge bruker på utdanning forandret seg, men også livsløpet videre (Frønes & Brusdal, 2000). Det er ikke lenger arbeid og familiedannelse som er viktige hendelser i ung voksenfasen, men utdanning og dannelses. Ungdom er opptatte av «å være ungdom» til langt opp i trettiårene (Paxal, 2007, s. 22). De utsetter det å bli «voksen», de er skeptiske til rutinearbeid og forpliktelser, og de har ikke bestemt seg for om og når de skal stifte familie. I tillegg har de store forventninger til venner og partnere, og de veksler mellom studier, arbeid og reiser, og de veksler mellom å bo alene, med venner og med familie (Paxal, 2007). Denne livsstilen er en måte å uttrykke kulturell identitet på.

Imidlertid er også ungdomsfasens forløp avhengig av samfunnsmessige strukturer som følges av sosiale normer, økonomiske forhold og sosialpolitiske lover, enten det dreier seg om å bli økonomisk uavhengig eller

å etablere en sosial tilhørighet uavhengig av foreldrene. Dette er prosesser som påvirkes av både ytre, strukturelle faktorer og av individuelle preferanser, mulighetsrom og tradisjoner. Identitet utvikles gjennom å forene indre disposisjoner med ytre press på en måte som gir følelse av sammenheng og helhet. I dette bildet er særlig ungdomstiden utsatt, og de unge kan oppleve å ha mindre kontroll over «hvem de er og vil være», de unges identitet er mer sårbar (Paxal, 2007, s. 21). De som ikke lykkes i å bygge opp en identitet som gir følelse av kontinuitet, vil være mer sårbare for ytre påvirkning (Håkonsen, 2004).

Vi kan nå se en økende marginalisering av deler av ungdomsgruppen som ikke handler om etniske skillelinjer. Samtidig som dagens ungdom er velutdannede og ansvarsfulle (de tar lang utdanning, og de strever hardt for å få jobb), er det likevel grupper av ungdom som faller utenfor det etablerte mønsteret, og som dermed møter en sterkere tendens til å bli «ute-stengt» fra for eksempel boligmarkedet (Ruud, Nørve & Karvel, 2012). En surveyundersøkelse fra Ungdata, NOVA, som omfatter 40 000 ungdommer fra 101 kommuner i Norge, viser at ungdom flest blir stadig flinkere og mer veltilpasset, og de er mer opptatt av skolearbeid og karakterer. Og de gjør det godt i skolen (Paulgaard, 2015, s. 129). Presset om å prestere er imidlertid stort. Studier av ungdom her i landet fra 1990-tallet til i dag viser en økende tendens til psykiske plager som depresjon. Dette knyttes til at prestasjonskravene for unge i dag blir stadig høyere, og dagens unge betegnes gjerne i offentligheten som generasjon prestasjon. Paulgaard refererer også fra en undersøkelse fra FAFO, gjennomført i 2014, at mange ungdom faller utenfor arbeidsliv og skole, og er på sidelinjen av de formelle arenaene. «Det er ikke rom for dem på banen» (Paulgaard, 2015, s. 129). Gapet mellom de vellykkede og de som ikke er innenfor, blir ekstra synlig.

Mestring og tillit som strategi for tilhørighet - fortellinger fra drabantbyen

Barn og unges oppvekstmiljø har vært ett av de viktigste satsingsområdene i de store programmene i drabantbyene i Oslo. I Oslo Sør-satsingen på Søndre Nordstrand, som startet i 2008, var målet å «fremme integrering og inkludering, samt å bedre folkehelsen og bomiljøene i bydelen»

(Ruud & Vestby, 2011, s. 13). Ett av innsatsområdene handlet om oppvekst. Bakgrunnen for at tiltak for barn og unge fikk så stor plass, var sammensatt, men hadde først og fremst en velferdspolitisk begrunnelse der en ønsket å bedre barn og unges levekår. Lave score på levekårsindikatorer i disse områdene førte til negativt omdømme av enkelte områder, godt hjulpet av medias fremstilling, og negativt omdømme kombinert med manglende steder å oppholde seg i fritiden førte igjen til mer eller mindre fravær av stedstilhørighet (Ruud & Vestby, 2011). Det dreide seg om å stå utenfor sosiale fellesskap, slik flere ungdommer opplevde det, enten det var i nærmiljøet, i fritidsklubben, på skolen, eller i frivillige aktiviteter. Ved å oppleve «utenforskap» ville de verken få muligheter til sosial deltakelse eller til å medvirke til å utvikle og forme noe for fellesskapet på stedet. Derfor ble det satt i gang en rekke tiltak og strategier. Målet var å få ungdommen til å bli stolte av området de kom fra, og samtidig øke deres egen mestring og selvtillit.

Bakenforliggende forutsetninger for å lykkes med å få til sosiale fellesskap dreier seg om å bygge tillit. Det handler om tillit til storsamfunnet generelt og til offentlige instanser og institusjoner spesielt. Tillit handler også om trygghet – om en stoler på at for eksempel lokale myndigheter handler til beste for deg eller ikke. Om det enkelte individ, eller en gruppe av individer, viser tillit eller mistillit, er avhengig av hva slags forståelse ungdom har for norske fellesskapsinstitusjoner, demokratiske ordninger og offentlige velferdssystem.

Samtidig som tillit er vesentlig for å etablere sosiale relasjoner og fellesskap, er også den romlige dimensjonen sentral. Fravær av stedstilhørighet blant unge i drabantbyene har særlig tidligere vært koblet til de fysiske strukturene (Lieberg, 1993). I forskning fra de svenske drabantbyene på 1980- og 1990-tallet ble årsaken til manglende stedstilhørighet blant ungdom forklart med planlegging og utbygging av den sektordelte byen, med sovebyer utenfor sentrumskjernen og uten de kvalitetene som byen kunne tilby av «urban mosaikk» (Lieberg, 1993, s. 206). Lieberg relaterer manglende fysiske, urbane kvaliteter med manglende stedstilhørighet. Hva som ligger i urbane kvaliteter, dreier seg først og fremst om steder å møtes, der det sosiale livet kan utspilles.

I Oslo Sør-satsingen var Ungdomsfabrikken og Moonwalker Danse-skole eksempler på tiltak der det å bygge opp mestring og selvtillit både

var middel og mål. I Michael Jacksons ånd tok Jonathan, oppvokst på Holmlia, initiativ til å starte *Moonwalker danseskole og kulturarrangør*, et dansested og en danseskole, da Jackson døde. Han ønsket å gjøre noe for andre unge i området. Allerede ved oppstart viste det seg at dette var populært blant svært mange, og danseskolen fikk langt flere interesserte enn de kunne ta imot. I tillegg til selve dansen var det et overgripende mål at minoritetsungdom skulle føle seg stolte av sine kulturuttrykk, og at slike aktiviteter og arrangementer skulle bygge broer mellom folk som ellers var ulike.

Med bakgrunn i Agenda X og antirasistisk arbeid ble tiltaket *Ungdomsfabrikken* startet i 2007. Ungdomsfabrikken var et aktivitetstilbud for ungdom i alderen 13–26 år som ble drevet av ungdom og for ungdom, og som veldig mange benyttet seg av. Tiltaket hadde sitt utspring på Holmlia, men var for ungdom fra hele byen. (Ruud & Vestby, 2011).

Aktivitetene ble satt i gang av mennesker som brant for noe, og som ville bruke dette engasjementet for et fellesskap. Tiltakene rommet fritidsaktiviteter som i seg selv ville ha en egenverdi fordi de bød deltakerne på opplevelser og trivsel, mestring og opplæring av ferdigheter. Samtidig var bevisstheten om at dette var noe mer, klart til stede: På forskjellige måter dreide det seg om å gi barn og unge en følelse av verdighet gjennom mestring og fellesskap. «De opplever ting, de lærer ting, de kommer seg ut. Du ser jo fornyelsen med en gang», ble det fortalt.

Den overgripende målsettingen med disse initiativene var «å gjøre det bedre å være minoritetsungdom, løfte dem og gi dem selvtillit». En av initiativtakerne, som kom hit til landet fra Brunei få år før Ungdomsfabrikken startet uttalte: «Mange ungdom med min bakgrunn klarer ikke å være seg selv. Du klarer ikke å vise frem din egen identitet.» Videre sa han «Vi (på Ungdomsfabrikken) har klart å få ungdom sammen, og vise at du kan være deg selv og være stolt av den du er», og la til at virksomheten i seg selv var noe å være stolt av: «Ungdom selv driver dette. De kan være stolt av det de gjør og får til. Og da får de mer selvtillit.» Når de først hadde startet opp, fungerte slike umiddelbare resultater som en form for sosial drivkraft for det videre arbeidet (Ruud & Vestby, 2011). Informanten er her inne på et kjerneområde, nemlig det å få vist frem hvem du er. Da dreier seg ikke bare om tilhørighet til stedet som et fysisk sted, men

også til de relasjonene til andre som er med å forme stedstilhørighet. Det er viktig å bli sett og anerkjent av andre. Rom som sosial konstruksjon relaterer seg både til teorier om sted som prosess og fenomenologenes teorier om stedets kobling til identitet. Mens Massey ser rommet som et produkt av til enhver tid sosiale prosesser, og der rommet både konstitueres og rekonstrueres av sosiale relasjoner som kommer utenfra (Massey, 1997), mener Relph at steder konstrueres som søken etter rofasthet (1985).

Et begrep som anvendes i forbindelse med ungdom med migrasjonsbakgrunn, er *translokaltitet*. Dette begrepet har de senere årene blitt benyttet for å studere barn og unges mobile liv i ulike migrasjonskontekster, og er en mer lokal forankret tilnærming enn det mer kjente begrepet «transnasjonalitet». Translokaltitet fanger opp både de lokale prosessene i de unges hverdagsliv og de globale prosessene som påvirker det lokale. Det lokale danner således grunnlaget for akkumulering av erfaringer, meningsdannelser og gjenkjennelse, samtidig som ungdommens erfaringer med det lokale er tett knyttet til sosiale nettverk og relasjoner til lokaliteter på flere steder (Mathisen & Stenbacka, 2015, s. 214). I eksemplet fra drabantbyen i Oslo er søkelyset rettet mot ungdom som har innvandrerbakgrunn, men som er født og oppvokst på stedet. Det skulle i utgangspunktet ikke ha betydning om foreldrene var etnisk norske eller født i andre land; barna har vokst opp på samme sted, har gått i de samme fritidsklubbene og gått på de samme skolene. Likevel er det skillelinjer. Ofte har barn og unge med innvandrerbakgrunn flere stedstilhørigheter enn etnisk norsk ungdom, de har såkalt multiple stedstilhørigheter, for eksempel gjennom familierelasjoner spredt til andre land og verdensdeler, i større grad enn etnisk norske.

Rommet som maktarena mellom grupper på stedet

Hvem har rett på byrommet, og hvordan utspilles byrommet som maktarena blant ungdom? I fortellingene fra Søndre Nordstrand fikk vi innblikk i hvordan ungdom ble aktive i nærmiljøet, eller selv tok initiativ til aktiviteter for å utvikle stedsidentitet og å vise hvem de var. I neste eksempel gis det et innblikk i hvordan ungdommens territorielle kamp

om byrommet foregikk på Jessheim der kommunen planla en omfattende sentrumsutvikling. Det handlet om hvem som skulle få bruke hovedgata gjennom bysentrum og plassen foran rådhuset. Det var skatnerne og rånernes kamp mot gående og handlende. På ettermiddagene og i helgene kjørte ungdom frem og tilbake bortover Storgata, Jessheims hovedgate, foran kjøpesentrene. Rånerne ble uglesett i lokalmiljøet, både av de «voksne», men også av annen ungdom. De bråkte, bildekkene la igjen spor i gata etter «burning», og de kjørte fort i et område med mange gående. I tillegg til støy og trafikk fra bilene som kjørte frem og tilbake på «stripa» på ettermiddagene, ble rånerne assosiert med en ungdomskultur med negativt fortegn som annen ungdom ikke ville identifisere seg med. Denne gruppen mente at rånerne var med på å forsterke negative forestillinger andre hadde av Jessheim, om at stedet var «harry», og følgelig ble også ungdommen fra stedet stemplet som «harry» (Ruud mfl., 2005, s. 55). Skatnerne, som brukte plassen foran rådhuset, ble også sett på som et forstyrrende element. Lyden fra de små hjulene på harde flater ble opplevd som støy, og deres tilstedeværelse passet ikke inn foran stedets «storstue». Denne plassen ble imidlertid regnet som den beste plassen å skate på av ungdommene. Både Storgata og plassen foran rådhuset var to viktige byrom på Jessheim, men det var ikke rom for disse ungdommenes kulturelle uttrykk noen av disse stedene (Ruud mfl., 2005).

Ungdommens bruk av byrommet synliggjør en klassisk konflikt knyttet til at en gruppe danner en form for territorium eller revir. Storgata ble en maktarena mellom «rånerne» og de øvrige brukerne. Det handlet om makt over rommet, om makt til å definere hva slags atferd som skulle tolereres, og om kampen for å komme i en posisjon som ga makt til å definere. Videre handlet det også om makt til å definere hvilken identitet tettstedet skulle ha som sted, om hva slags assosiasjoner og symbolske betydninger som ble knyttet til «rånekulturen», og hvordan dette ble relatert til Jessheim som sted. «Rånerne» hadde en viss territoriell dominans på stedets viktigste offentlige sted. Rånekulturen ble også assosiert med forestillinger om hva som var «harry», noe som ofte står i kontrast til hva som regnes som «bykultur». Det er mange måter å definere hva som er bykultur på, men det mest sentrale kjennetegnet ved bykulturen er

mangfold i uttrykk og livsstil. I byen er det plass til mer enn ett uttrykk. Der lever mange ulike grupper og livsformer side om side, både i fred og fordragelighet, men også i strid. Spørsmålet blir dermed kanskje hvorvidt Jessheim var et stort nok sted til å romme områdets kulturelle mangfold, og la det få ha sin plass og sitt uttrykk også i sentrum? Ungdommens kollektive handlinger for å «ta rommet» er i tråd med Goffmans beskrivelse av rommet som en hverdagsscene der det utspilles roller (Goffman, 1992). Han anvender begrepene «frontstage» og «backstage» for å tydeliggjøre at man tar på seg ulike roller når man beveger seg i byens offentlige rom, og man iscenesetter seg selv på bakgrunn av hvilken rolle eller hvilke roller man spiller. For eksempel ikles skaterne og rånerne en rolle som ikke passer «frontstage», for eksempel foran rådhuset, eller i Storgata. Hva som er passende eller upassende i byens rom, er også nærliggende å se i lys av begrepene «In Place / Out of place» (Cresswell, 1996) som ble redegjort for i avsnittet om teori. Historiene fra Jessheim vitner om grenser som ble overtrådt gjennom «feil» bruk av bestemte plasser. Grensene for hvem som er på «utsiden», er usynlige, og for å forstå hvem som ikke tilhører stedet, må en definere hva som er på innsiden.

Utenforskap i egen bygd

I studien av tettstedet Hemsedal var vi ute etter å få kunnskap om ungdoms stedsidentitet og tilhørighet. Kommunen hadde i lengre tid hatt fokus på å utvikle stedet med tanke på turistnæring, men stedets ungdom ble ikke tatt med i stedsutviklingsstrategien som handlet om å markedsføre bygda som en turistdestinasjon. Å vokse opp i en slik kommune, som er blant Norges store turistdestinasjoner, danner grunnlaget for en spesiell form for stedsidentitet. Det dreier seg om å bo på et attraktivt sted som tusenvis av folk fra store deler av landet reiser til, og de kommer ikke minst fra storbyene Oslo og Bergen. Stedet er særlig populært blant ungdom, noe som kommunen bevisst har brukt i markedsføringen av Hemsedal tidligere (Vestby & Ruud, 2008).

Fortellingen i dette avsnittet handler om å føle seg fremmedgjort i sin egen hjembygd, der stedet tiltrakk seg vellykkede og pengesterke skiturister som inntok bygda som sin egen. For turistene var denne typen sted

en fritidsarena der man kunne rendyrke fritiden med skikjøring og uteliv. De brukte skianleggene om dagen, og de kunne møtes til afterski på de lokale kafeene og pubene på kvelden. Og de brukte mye penger. Den materielle rikdommen var godt synlig, med dyrt og moteriktig sportsutstyr, og de kjørte ofte dyre biler. Selv om også bygdas egen ungdom hadde bakkene som sin arena, og gjerne var like moteriktige som turistene, avdekket undersøkelsen fra Hemsedal at stedets egen ungdom i liten grad var en del av miljøet som turistene representerer. Det var lite kontakt mellom de besøkende og de lokale ungdommene. En ting var i skibakkene, som turistene alltid har hatt som en naturlig plass. Men også i butikkene, på utestedene og i gata for øvrig opplevde de lokale ungdommene å være usynlige. På disse arenaene dominerte turistene store deler av vinterhalvåret. I tillegg hadde kommunen, næringsliv og servicebransjen fokus rettet mot gjestene i sin iver etter å lokke til seg flere besøkende, ikke bygdas egen ungdom.

Den lokale ungdommen var ikke innenfor, de var «out of place», til tross for det var «deres sted» og de andre var besøkende. Det var vi og de andre. Bygdas ungdom opplevde at deres «rom» ble overtatt av andre, og de følte seg fortrent. På slike steder blir følelsen av utenforskap dermed ekstra synlig. Det handler om at noen grupper av aktører *monopoliserer* stedet, det vil si at de usynlige barrierene oppleves som så store at man ikke finner seg til rette.

Imidlertid hadde en del av ungdommen sitt eget uttrykk, en egen (mot)kultur som var godt synlig i det offentlige rom. De samlet seg til traktorraning i hovedgata og foran butikkene, og kjørte i stor fart i trange passasjer mellom butikkentre og hovedveien.² Å bruke traktorer som middel for å markere seg, symboliserte en særegen motkultur til de fine bilene og bykulturen som mange turister representerte. Traktoren signaliserte at stedet faktisk er en jordbrukskommune, og som mange fremdeles har som levevei, i tillegg til å være et turiststed og en skidestinasjon. Gjennom å «flashe» sine nye traktorer satte unge i Hemsedal seg selv i høysetet som bygdas ungdom, og utfordret bildet av hvem som egentlig er utenfor – de som bor der, eller de som besøker stedet. Kjøring av traktorer midt

2 Dette ble observert ved besøk i Hemsedal 2009 og er ikke skrevet om i stedsanalysen.

i stedets hovedgate ble i tillegg en «statement» på at stedet også har en annen identitet, en annen betydning enn å være en «kul» lekeplass for turister, og at de var stolte av denne andre stedsidentiteten. Samtidig satte de sin egen identitet «på spill» ved å sette seg på traktoren. De bekreftet med denne handlingen det de opplevde at turistene mente om dem, nemlig at de var «bønder».

Diskusjon

Utenforskap dreier seg om å føle seg utenfor på sitt eget oppvekststed. Fortellingene som er presentert fra de tre stedene, er ikke unike. Det handler om at hjemstedet gir utfordringer når en opplever ikke å høre til. Strategiene dreier seg om det å skape sin egen plass gjennom aktiv deltakelse i lokalmiljøet, og ved bygge opp egen selvtillit og stolthet over stedet slik som på Søndre Nordstrand, og det handler om å markere seg gjennom handlinger på hjemstedet som på mange måter går «motstrøms», som vi så fra Jessheim og Hemsedal.

Ifølge Gry Paulgaard har forskningen inntil nylig viet lite oppmerksomhet til hvordan geografi og sted influerer på ungdoms erfaringer og livsbetingelser. Forskningen har først og fremst betonert mulighetsmangfoldet som ungdom står overfor, uavhengig av sted. Dette settes i sammenheng med at forskningen blant annet har vært fundert på teorier om globalisering, om økende økonomisk og politisk integrasjon, økt mobilitet og spredning av kunnskap på tvers av grenser og fysiske avstander (Paulgaard, 2015, s. 117). Globalisering kan imidlertid også bidra til å forsterke forskjeller og ulikhet, og bidra til at skillet mellom by og rurale områder, eller mellom sentrum og periferi øker (Paulgaard, 2015). Ifølge Doreen Massey kan ikke den globale åpenheten, som i utgangspunktet skal viske ut skillelinjer, overse de lokale strukturelle innretningene, urettferdigheter og ekskluderinger som globale endringer er basert på (Massey, 1997). I studien fra turiststedet Hemsedal kommer dette tydelig frem. Globaliseringen uttrykkes gjennom økonomisk konkurranse med andre steder for å gjøre stedet mest mulig attraktivt som skidestinasjon, for å tiltrekke seg flest mulig turister. Turistene fra inn- og utland setter sitt preg på stedet stor deler av året og forsterker et skille mellom de

fastboende ungdommene og turistene med sine levevaner som symboliserer status og rikdom gjennom de «riktige» klærne, dyrt sportsutstyr og fine biler. Dette bildet forstyrres av ungdommen som kjører traktorer på rad og rekke gjennom gatene. Ungdommene på Jessheim hadde også behov for å synes. Rånekulturen var en del av ungdommens uttrykk, men ble sett på som noe negativt av andre innbyggere (også av annen ungdom) fordi det bidro til å opprettholde et bilde av Jessheim som «harry», samtidig som disse ungdommene ikke var ønsket i gata som alle andre brukte.

I hvilken grad det handler om motsetninger mellom det rurale versus det urbane, eller det handler om sosiale skillelinjer og ulike sosiale klasser som møtes og som bidrar til at forskjellene mellom de som bor og de som besøker blir så kontrastfylte, er det ikke entydige svar på. Forskning viser imidlertid at mange ungdommer som ikke vokser opp i byer, opplever å ha mer begrensede muligheter på hjemstedet (Paulgaard, 2015).

På Søndre Nordstrand ga det å være utenfor seg utslag i å være utenfor de sosiale arenaene, i tillegg til at stedet manglet møtesteder der unge kunne treffe andre, utvikle egne talenter og oppleve mestring. Da møtesteder og tilbud ble etablert som ledd i den offentlige satsingen, erfarte ungdom at de for første gang ble sett, samtidig som de knyttet egen identitetsbygging med stedet.

Avslutning

Dette kapitlet har vist hvordan bestemte stedsbilder eller forestillinger om de forskjellige oppvekststedene har betydning for hvordan mennesker forholder seg til disse stedene (Røe, 2006). Både interne og eksterne forestillinger om et sted og om innbyggerne der farger oppfatninger av stedet og stedets utviklingsmuligheter og utviklings retning, og stedsbildene reflekterer både hvem som ser, hvilke posisjon man innehar, og graden av kjennskap til steder. Vi har sett at stedsforståelse kan være konstruert både utenfra, gjennom politiske og symbolske diskurser, og innenfra av de som bor på og bruker stedet (Relph, 1985). Stedsbildene som dominerer de stedene som empirien her hentes fra, har på ulike måter bidratt til å påvirke ungdommens tilhørighet til stedet, og de kan være motstridende til hvordan de unge selv opplever stedet. For eksempel

kan fortellinger om levekårsutfordringer bidra til stigmatiserende holdninger til dem som bor der. Dette har vært særlig fremme i drabantbyene som har slitt med negativt omdømme (Brattbakk mfl., 2006). Derfor ble det i Oslo Sør-satsingen på Søndre Nordstrand et mål å styrke stedstilknytningen og stedsidentiteten blant befolkningen (Ruud & Vestby, 2011). På de mindre stedene ble de dominerende stedsbildene utfordret av ungdommen. De dominerende stedsbildene kan altså påvirke oppfatninger om hvem som hører til, og hva som kan gjøres på et sted, og kan bidra til inklusjon og eksklusjon av sosiale grupper og aktiviteter. Denne distinksjonen inngår i det Cresswell (1996) peker på, nemlig at noen mennesker og praksiser er «in place», mens andre er «out of place».

Referanser

- Bourdieu, P. (1996). *Symbolisk makt*. Oslo: Pax.
- Brattbakk, I, Brevik, I., Guttu, J., Lund, P.-Ø., Ruud, M.E. & L. Schmidt (2006). *Tiltak i tide. Muligheter og utfordringer for Groruddalen*. NIBR-notat 2006:126. Oslo: NIBR.
- Carlsen, R. (2013). *Årvollskogen. En livsstilsenklave i Oslos skogkant*. Masteroppgave i samfunnsgeografi. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Cresswell, T. (1996). *In place/Out of place. Geography, Ideology, and Transgression*. Minnesota: University of Minnesota Press.
- Eriksen, T.H. (2000). Om vi og de andre. I *Utenfra, men hjemme – Innvandrerungdom i storby*. Konferanserapport NFR, mars 2000, s. 15–23.
- Fallov, M.A., Jørgensen, A. & Knudsen, L.B. (2013). Mobile Forms of Belonging. *Mobilities*, 8(4), 467–486.
- Frønes, I. & Brusdal, R. (2000). *På sporet av den nye tid – kulturelle varsler for en nær fremtid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Goffman, E. (1992). *Vårt rollespill til daglig: en studie i hverdagslivets dramatik*. Oslo: Pax.
- Harvey, D. (2012). *Rebel cities: From the right to the city to the urban revolution*. London: Verso.
- Hernández, B., Hidalgo, M.C. & Ruiz, C. (2014). Theoretical and Methodological Aspects of Research on Place Attachment. I L.C. Manzo & P. Devine-Wright (red.), *Place Attachment. Advances in Theory, Methods and Applications* (s. 125–138). London: Routledge.

- Håkonsen, K.M. (2004). *Innføring i psykologi*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Kvifte, H.M. (2007). *Med nedslått blikk. Vanskeligstiltes opplevelse av byens offentlige rom*. Masteroppgave i samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo.
- Lewicka, M. (2014). Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of Environmental Psychology*, 31(3), 207–230.
- Lieberg, M. (1993). Ungdommen, staden och det offentliga rummet. I J. Fornäs mfl. (red.) *Ungdomar i skilda sfärer*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag.
- Malterud, K. (2012). *Fokusgrupper som forskningsmetode for medisin og helsefag*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Mathisen, T. & Stenbacka, S. (2015). Unge migranter skaper steder: Translokale og lokale praksiser i rurale områder i Norge og Sverige. I M. Aure, N.G. Berg, J. Cruickshank & B. Dale (red.), *Med sans for sted. Nyere teorier* (s. 213–231). Bergen: Fagbokforlaget.
- Massey, D. (1997). A Global Sense of Place. I T. Barnes & D. Gregory (red.), *Reading Human Geography. The poetics and politics of inquiry*. London: Arnold.
- Paulgaard, G. (2015). Oppvekst i tid og rom: Om betydningen av sted i studiet av ungdom. I M. Aure, N.G. Berg, J. Cruickshank & B. Dale (red.), *Med sans for sted. Nyere teorier* (s. 117–133). Bergen: Fagbokforlaget.
- Paxal, I. (2007). *Sosialt og sentralt. En studie av ungdom og bokollektiv*. Hovedfagsoppgave. Trondheim: Institutt for sosialt arbeid. NTNU.
- Relp, E. (1985). Geographical experiences and being-in-the-world: The phenomenological origins of geography. I D. Seamon & R. Mugerauer (red.), *Dwelling, Place and Environment* (s. 15–33). Dordrecht: Nijhoff Publishers.
- Ruud, M.E. (2003). *Byfornyelse og endringer i urbane bomiljøer*. Avhandling til dr.art.-graden. Oslo: Unipub AS.
- Ruud, M.E., Brattbakk, I., Haug, E., Nordlund, K. & Fredriksen, O.F. (2005). *Jessheim i vekst – ungdom, møteplasser og byutvikling*. Prosjektrapport 387. Oslo: Byggforsk/Civitas.
- Ruud, M.E. & Vestby, G.M. (2011). *Utviklingen av Søndre Nordstrand. Deltakelse og medvirkning fra innbyggerne*. NIBR-rapport 2011:19. Oslo: NIBR.
- Ruud, M.E., Nørve, S. & Karvel, E. (2012). *Boligens betydning for unge i en sårbar livssituasjon*. NIBR-rapport 2012:27. Oslo: NIBR.
- Ruud, M.E. (2015). Stedskonstruksjoner og stedstillknytning i boligområder i endring. I M. Aure, N.G. Berg, J. Cruickshank & B. Dale (red.), *Med sans for sted. Nyere teorier* (s. 179–195). Bergen: Fagbokforlaget.
- Røe, P.G. (2006). Utviklingen av levelige steder – på hvilken måte kan sosio-kulturelle stedsanalyser bidra? *Michael*, 2006, 3, 193–205.
- Thagaard, T. (2009). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

- Vestby, G.M & Ruud, M.E. (2008). *Attraktive turistdestinasjoner – gode oppvekststeder?* NIBR-rapport 2008:17. Oslo: NIBR.
- Vestby, G.M. (2015). Stedsutviklingens råstoff og resultat: Funksjonelle og emosjonelle relasjoner mellom mennesker og steder. I M. Aure, N.G. Berg, J. Cruickshank & B. Dale (red.), *Med sans for sted. Nyere teorier* (s. 149–165). Bergen: Fagbokforlaget.

